

*К.п.н., доцент О.В. Попович,
Ст. викладач кафедри українознавства Г.Ю. Шелест
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
Україна, м. Маріуполь*

УКРАЇНСЬКИЙ ФЕМІНІСТИЧНИЙ РУХ І ЖІНОЧА ПРОЗА

Українське літературознавство в останнє десятиріччя XX - початок XXI ст. виразно окреслило потребу «нового героя», а конкретніше - «нової героїні» в сучасній українській літературі.

У даній статті ми зробили спробу подивитись на природу жінки з позиції інтегрального підходу, який застосовував основоположник вітчизняної психологічної думки Г. І. Челпанов, а не провести паралель між науковими працями вченого та літературознавчими аспектами. Здійснення такого аналізу надає можливість усвідомити роль жінки у суспільстві.

Справжнім відкриттям української жіночої прози кінця XX ст. став образ нової жінки сучасності - емансипованої. Треба зазначити, що в європейському контексті фемінізм виступив однією з найвпливовіших течій XX ст. У науковій літературі дане поняття вимагає визначення на двох основних рівнях: по перше, це широкий суспільний рух за права жінок, або ж феміністський рух; по друге - це комплекс соціально-філософських, соціологічних, психологічних, культурологічних теорій, які визначають місце жінки у суспільстві.

У науковій літературі фемінізм розглядається як соціально-культурна доктрина, спрямована на гуманізацію суспільства.

Вважається, феміністичні ідеї зародились ще в епоху Відродження, бо саме ця епоха розглядала людину як співтворця Бога. Саме в цю епоху з'являються трактати, в яких йдеться про придушення особистості жінки і несправедливе ставлення до неї суспільства.

Та, власне, феміністичний рух - це перша спроба довести повноцінність життя жінок у патріархальному суспільстві. Згодом феміністичний рух розгортається одночасно з виступами пролетаріату. На феміністичному руці позначилась «Декларація прав людини і громадянина», проголошена у Франції у XVIII ст., а у 1792 р. вийшла «Декларація прав жінки і громадянки», написана Олімпією де Гуж, де висувалися вимоги про надання жінці виборчого права, обіймати державні посади.

В історії українського культурного процесу кінець XIX і перша третина XX ст. були періодом важливих досягнень, що стали основними елементами у формуванні проекту нової української людини. В літературі даного періоду основні художні зміни були пов'язані із

зародженням українського модернізму. На відміну від європейського, ранній український модернізм був явищем не тільки естетичним але й культурно-історичним.

Леся Українка та Ольга Кобилянська кинули виклик домінуючій чоловічій традиції бо відчували себе спадкоємицями традиції «жіночої літератури», маючи своїми попередниками Марка Вовчка і Ганну Барвінок, Олену Пчілку, Наталю Кобринську. Завдяки творам Лесі Українки та Ольги Кобилянської в українській літературі прозвучав голос жінки-інтелегентки, а разом з ним і феміністична ідея, бо образ жінки XIX ст. - це образ «покритки», «бурлачки», що уособлював горе, нещастя, страждання.

Першим українським модерністом вважають Пантелеймона Куліша, котрий став опонентом Тараса Шевченка у намірі прорватися до культурної Європи, Шевченко, модулюючи Україну, український світ як рід - родина - Матір, протиставив її цивілізації Кобзар перший захистив Жінку-Матір перед загрозою цивілізації. Свою мрію «діждатися Вашингтона з новим і праведним законом» він тісно пов'язав з ідеєю жіночого ренесансу Куліш одночасно стверджував про творення чоловічого духу в жіночій душі і усвідомлював необхідність патріархальної свідомості для самозбереження у світі. П.Куліш прагнув підвищити серед українства роль Чоловіка, Батька, усього патріархально. Світогляд Куліша визначається не родовим з культом Матері, а цивілізаційним: він захищав політику чоловіка-охоронця, захисника.

Руйнувати народницький канон (як зазначалося вище) розпочали українські письменниці-модерністки - Н.Кобринська, О.Кобилянська, Леся Українка. О.Кобилянська ставить перед своїми сучасниками проблему - вивести поняття нації за межі селянства Перші класичні повісті письменниці «Людина», «Царівна» започаткували новий етап української прози. Це був опис життя середнього класу, психологічна проза, в якій внутрішній сюжет відігравав більшу роль, ніж зовнішній. Кобилянська обстоювала нові ідеї, зокрема ідеї емансипації та фемінізму. «Нова жінка» О. Кобилянської - людина сильна характером, позбавлена романтичної закоханості, спроможна на виклик суспільству, дарма що цей виклик ще поодинокий. Саме цих рис бракувало жіночим образам у тодішній чоловічій народницькій літературі. Героїням О.Кобилянської властива певна закономірність у лінії поведінки. Вони, з одного боку, прагнуть істинного, вільного кохання, а з іншого - бояться його, хочуть і не хочуть любити. Страх перед патріархальним шлюбом означає страх нерівноправності у стосунках жінки і чоловіка (повісті «Людина», «Царівна»).

Леся Українка, аналізуючи творчість О.Кобилянської, у своїй статті «Малорусские писатели на Буковине» зазначала: «...Впоследствии она значительно охладела к феминизму, - быть может потому, что он стал для нее пережитым моментом, а сама идея женской равноправности представилась не требующей теоретических доказательств». Участь

О.Кобилянської у феміністичному дискурсі сприяла творенню нового образу жінки – інтелектуальної, самодостатньої особистості.

У творах Лесі Українки здійснювалося руйнування патріархального устрою. Це кидало виклик традиційним стереотипам, щодо дійової особи, ситуації, місця дії і навіть сюжету оповідання. Радикальний переворот традицій у новому баченні статі призвів до того, що Леся Українка стала чи не найбільш загадковою постаттю з-поміж українських письменників. У своїй п'єсі «Блакитна троянда» вона зображує головну героїню в трагічній ситуації: Любов роздвоєна поміж світом патріархальним і світом власних бажань. У п'єсі засуджується система, що вимагає від жінки поведінки, яка заперечує волю самовираження. Любов кохає Ореста, але не може віддатися власним почуттям, бо розуміє, що її ідентичності загрожує ототожнення з чоловіком у світі мужчини. Вона воліє збожеволіти і шляхом власного божевілля здобуває контроль над своєю долею. Складністю натури і діапазоном дії Любов уособлює появу на українській сцені нової жінки.

У деяких п'єсах Лесі Українки «жіноча» переважає над «чоловічим» («Блакитна троянда», «Лісова пісня», «Камінний господар», «Бояриня»). У цих драматичних творах жінки домінують над чоловіками. Іван Франко писав про Лесю Українку: «...ся хвора, слабосильна дівчина ~ трохи чи не одинокий мужчина на всю новочасну соборну Україну». С цієї оцінки Лесиної творчості випливає, що творчість поетеси «чоловіча», тобто втілює в собі такі риси, як точність, правдивість, зображення без прикрас, сентиментів, «квіточок». І знову ця характеристика видатного поета, філософа, вченого означає, що найвища похвала, якою може досягнути творчість жінки, - це бути оціненою за чоловічими нормами...

Підсумовуючи, зазначимо: жіночий рух у другій половині XIX - початку XX століть пройшов складний шлях становлення. Його здобутками стали створення системи освіти, відстоювання громадянських та політичних прав, широка доброчинна та соціальна праця.

Гуманістичний характер діяльності жіноцтва сприяв піднесенню культурного рівня суспільств різних країн. Розпочате вироблення ідеологічних засад фемінізму завершилося формуванням його філософської доктрини лише за міжвоєнних років XX століття. Проте, сам феміністський рух поступово переріс у потужний фактор суспільного поступу, істотно впливаючи на соціально-культурні та суспільно-політичні процеси суспільства.

Українська інтелектуальна традиція асимілювала західноєвропейський фемінізм, сприйнявши в ньому не тільки ідею боротьби жінки за рівноправність з чоловіком, але й соціально-культурні механізми, що сприяли гугу манізації суспільства. Водночас самотутність прояву фемінізму на західноукраїнських землях підтверджена історичними традиціями українського народу та загальними процесами національного відродження.

Література:

1. Єфремов С. Історія українського письменства. - К.: Femina, 1995.
2. Агесва В. Поетеса зламу століть. - К.: Либідь, 1999.
3. Юлина Н.С. Проблемы женщин: философские аспекты. (Феминистическая мысль в США) // Вопросы философии. - 1988. (№ 5). - С. 137-144.
4. Кравченко У.Н. Кобринська (До 10-річчя з дня смерті Н. Кобринської) // Слово і час. -1990. - № 3. - С. 21-27.
5. Рудницька М. Українська дійсність і завдання жінки. // Рудницька М. Статті. Листи. Документи. - К., 1998. - С. 195-196,

*Старший викладач кафедри соціології і соціальної роботи С.В Сахно
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
Україна, м. Маріуполь*

ДОСЛІДЖЕННЯ Г.І. ЧЕЛПАНОВИМ ПРОБЛЕМ ОСОБИСТОСТІ

У другій половині XIX ст. психологія вирішувала завдання виділення з філософії та розмежування з нею предметної області. Оскільки сама назва «психологія» передбачає спробу наукового дослідження проявів душі людини, психологи були змушені вступити в дискусію не тільки з філософами і представниками природничих наук, але і з релігійними діячами, включившись в старі суперечки про існування душі, її природі і принципової можливості її пізнання (Т.Д. Марпінковська, 2001; М.Г. Ярошевський, 1998). У той час видатні філософи вважали особистість тією формою, способом, який дарується Богом людині для здійснення цілей Творіння, і тому вважали спроби дати наукове визначення особистості або розробити теорію особистості справою принципово безглуздом або навіть абсурдним. П.А. Флоренський, наприклад, бачив в особистості людини сокровенне внутрішнє ядро, яке пізнається людиною лише зсередини, в його діалозі з Богом, що виникає через звернення до Бога як до свого Творця. На той час в особистості людини вбачається не факт, а ідеал, межа прагнень і зразок для само створення. (П.А. Флоренський, 1990). У той же час в психіатрії був відомий феномен «роздвоєння особистості», а в житті суспільства завжди виявляється безліч носіїв «личин», рольових масок, які використовуються людиною для вирішення своїх проблем. За безліччю масок не завжди вбачається особистість носія маски, тому деякими вченими під сумнів ставилося не лише існування вічної і незмінної душі, але і взагалі існування скільки-небудь стійкої внутрішньої структури, що робить